

CATÀLEG DEL PATRIMONI FESTIU DE CATALUNYA

Festa dels Tres Tombs de Santa Eugènia de Berga

Memòria documentada sobre la història, característiques actuals, elements i implantació de
la festa

1. Història de la festa

A molts pobles de Catalunya s'organitzen els *Tres Tombs* en honor de Sant Antoni Abat, patró dels animals. A la comarca d'Osona aquests actes es denominen la festa dels *Tonis*. Com en molts d'altres municipis de la zona, Santa Eugènia de Berga ha tingut històricament, en l'agricultura i la ramaderia, la seva principal font de riquesa econòmica. I és en aquest context social i econòmic on s'emmarca la celebració d'una tradició referenciada des de l'any 1888. L'única interrupció produïda al llarg d'aquests anys va tenir lloc el 2002 degut a la febre porcina que es va declarar a la comarca.

Tres fets significatius determinen l'origen de la festa. D'una banda, la figura de Segimon Malats i Codina és fonamental per entendre la importància dels èquids a la vila. Malats i Codina va néixer a Santa Eugènia de Berga entre 1746 i 1748. Des de ben petit se sentí atret pel món dels cavalls i molt jove ingressà com a manescal al Regimiento de Dragones de Lusitània i va anar fent carrera castrense fins que el rei Carles III el nomenà Manescal Major per Reial Ordre de 1781. Fill il·lustre de la vil·la va ser considerat una gran figura de la veterinària espanyola i va crear la primera Escola de Veterinària a Madrid l'any 1792, de la qual en va ser el director durant més de vint anys. Anomenat noble pel rei Carles IV i mariscal major de les reials cavallerisses, va morir a Madrid, l'any 1826. Des de sempre havia reivindicat la seva procedència osonenca.

Un altre element cabdal per situar la festa, és l'existència de la Confraria de Sant Antoni que data des de 1848. Els devots del Sant eren alhora, els seus administradors. Força anys més tard, concretament el 1912 es redacten el estatuts, de 56 articles, de la Asociación de San Antonio Abad, l'objectiu dels quals, era establir la normativa que havia de regir les relacions entre els agricultors associats per ajudar-se en cas d'accident o malaltia dels animals atesa la importància dels cavalls en la vida econòmica de la vila. Finalment, la transcendència del bestiar equí era tan important en el desenvolupament econòmic de la vila que existeix una estadística de 1891 que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal, que quantifica l'existència dels bestiar en 25 cavalls, 13 mules i 21 ases. Més endavant, el 1915, l'Ajuntament de Santa Eugènia de Berga en la sessió plenària del 23 d'octubre va anomenar un inspector municipal de Sanitat Pecuària i uns trenta anys més tard, es crea la Junta Local de Foment Pecuari, fets que posen de relleu i emfasitzen, més si cal, la importància del bestiar en l'economia local, centrada en el conreu de camps i en les tasques agrícoles i com el treball de l'home i el dels animals caminaven plegats.

La festa dels *Tonis*, va néixer per celebrar la tradicional benedicció dels animals feiners. Els administradors de la confraria de sant Antoni, eren els artífexs de la festa des dels seus orígens fins la seva desaparició l'any 1975. Organitzaven la festa, recaptaven els diners i en feien la gestió. Cada principi d'any, dos administradors, un de pagès, l'altre del poble, que tenien un mandat de dos anys, havien de passar comptes amb el rector de la parròquia de l'exercici econòmic de l'edició anterior; era tan important el seu paper que l'any econòmic no s'iniciava l'1 de gener sinó que coincidia cada any amb la festa de Sant Antoni, el 17 de gener. Els seus ingressos provenien de rifes, captés i venda de blat, i les despeses relacionades amb la celebració de la festa estaven constituïdes per l' ofici solemne, les dietes del capellà celebrant i assistent, la música, els cantors. A l'arxiu Episcopal de Vic es custodia un fons documental amb els llibres d'administració de la confraria amb dades que van des de 1927 fins el 1944, on s'hi veu reflectida la gestió econòmica i tots els moviments detallats de l'exercici. El gener de 1936 és la darrera dada de la que es té constància abans de l'esclat de la guerra civil i el gener de 1940 es tornen a passar comptes amb el rector de l'edició de 1939. La festa, durant els anys de la guerra es va continuar celebrant si bé la comptabilitat del període no hi consta.

Els administradors, a més de vetllar per la gestió econòmica, eren els encarregats d'organitzar la festa, juntament amb col·laboradors, simpatitzants i voluntaris. Tots es reunien dies abans per decidir els guarniments de les carrosses i com s'havien de carregar els carros; sortejaven qui duria la bandera i per on passaria la "passada" anual. Quan tot això ja estava preparat es feia una desfilada pels carrers del poble, fent una parada davant l'església parroquial i en aquest punt el capellà procedia a beneir la bandera de la confraria que duia un banderer junt amb dos cordonistes.

Els col·laboradors eren un puntal fort i la seva participació activa era determinant en el desenvolupament de la diada festiva.

Els anys 60 i 70 van suposar la mecanització de les tasques agrícoles i ramaderes i això comportà una disminució del nombre d'exemplars de cavalls als masos. Aquest fet significà en molts municipis catalans la supressió de la festa en honor de Sant Antoni, si bé no en el cas de Santa Eugènia que va continuar amb la tradició. No obstant aquest fet si que va introduir canvis significatius i la festa va adquirir un nou rumb: amb la desaparició dels últims administradors l'any 1975 la festa deixava de ser únicament religiosa per esdevenir-ne una de popular i tradicional ben arrelada en el municipi. Una nova Junta creada l'any següent, el 1976, implicarà canvis en el programa festiu i vetllaria per la pervivència d'una tradició que enllaça amb un món i amb unes determinades formes de vida que han desaparegut quasi bé del tot.

2. Característiques actuals, elements i implantació de la festa

Amb el pas dels anys la festa, a més de mantenir el caire religiós - tot i que més atenuat potser -, s'ha obert a altres vessants més socials, històriques i de reivindicació. Com sempre, la celebració anual esdevé la transmissió generacional d'un estil de vida ja inexistent i intenta recuperar, difondre i divulgar, per unes hores, aquesta manera de viure i de treballar a pagès basada en els carros i els animals de peu rodó. Una sèrie d'activitats lúdiques, repartides en diferents dies, acompanyen l'acte central de la diada – la cavalcada dels Tonis- donant-li un nou impuls.

Actualment, cada 17 de gener, festivitat de Sant Antoni, se celebra una missa solemne en honor del patró i el darrer cap de setmana de gener un seguit d'activitats se succeeixen: el dissabte comença amb el lliurament de premis del concurs de dibuix i arts plàstiques, que sobre el tema de la festa i el camp s'adreça a nens i joves; seguidament un pregoner vinculat al poble llegeix el pregó i un sopar amb un ball de germanor tanca el primer dia.

La passada dels tres tombs

El diumenge, un esmorzar de traguiners serveix per donar pas a l'acte principal de la festa: el passant dels tres tombs. Cada any, pels voltants de les 8 del matí, s'inicia aquest esmorzar popular i participatiu que representa el preludi de la passada; en una foguera prèviament preparada es couen les botifarres i el pa de pagès, menges tradicionals de la diada dels tres tombs.

Acabat l'esmorzar, a les 11 del matí, s'inicia la desfilada amb tres abanderats de la comissió organitzadora. Van vestits amb capa negra i barrets de copa. L'abanderat del mig és qui duu el penó amb la imatge del sant i dóna una corda a cada abanderat dels seu costat – cordoner –perquè aguanti el penó i evitar que aquest caigui. L'any 1940 es va restaurar el penó per un import de 70 pessetes; al centre de la bandera s'hi veu una pintura amb la imatge del sant.

Seguidament surt el carro que porta la imatge de sant Antoni. La figura actual, datada l'any 1940, que va ser regalada per l'administrador Josep Codinachs, desfila en un carro solemnement guarnit amb una tela granat. Als peus del sant un tancat amb porquets és tota

la decoració d'enguany; en altres èpoques el carro s'ornamentava amb boix i altres espècies vegetals.

Darrera seu, el carruatge dels pubills i les pubilles- amb la indumentària típica catalana- deixa pas a la banda musical. Una banda de més de 40 músics amenitza el passant durant tot el recorregut. També un grup de grallers posa la nota musical, lúdica i festiva a la rua.

Tot seguit més de 70 carruatges, dels quals 25 són propis de l'entitat dels Tonis, inicien la llarga desfilada de més tres hores pels carrers de la vila. Perfectament engalanats i ornamentats, els carruatges surten carregats de feto: patates, lleteres de llet, llenya, carbó, troncs, palla, bóta de vi –carruatge aquest dels més emblemàtics de l'Associació- i van desfilant tirats per un o més animals igualment decorats amb flors i robes brodades i acompanyats per traguiners vestits amb la indumentària pròpia de l'època: bates negres fins a mitja cama, mocadors al coll –de colors diversos- i boines negres.

Una diligència tirada per dues eugues, porta més de trenta nens i nenes de l'escola de la població que participen de la tradició i fan seva la manera de viure dels seus avantpassats. L'ordre d'aparició dels carruatges i dels animals és a partir dels criteris marcats des de l'organització. En primer lloc els carros del poble amb les seves mercaderies i guarniments, a continuació els de poblacions veïnes i els d'altres entitats de Tonis i, finalment els cavalls a títol personal. Tanmateix l'ordre segueix també unes normes de mida, de tamany: comencen els carros més petits per acabar amb els més grans, aquells que necessiten més animals per arrossegar-los i per tant més acompanyants.

El recorregut transcorre pel casc antic de la vila, s'inicia i acaba al polígon on ha tingut lloc l'esmorzar del matí. Quan la comitiva arriba a la plaça, sobre la una del migdia, té lloc la benedicció dels animals i es fan els tombs característics pel centre del poble. La tradicional pedregada de caramels – més de 70 kilos – es llençarà entre els assistents i es donarà per acabat el passant anual.

Durant tot el dia, una exposició d'elements etnogràfics -carros i eines d'abans-, una exhibició de bestiar de peu rodó i una fira artesanal de productes autòctons i de proximitat són visitades pels veïns del poble i nombrosos visitants de pobles veïns i d'arreu del país. Algun any s'han organitzat curses de cavalls que han estat acollides amb interès i notable participació. En les últimes edicions, no obstant, els esforços de l'organització es centren en fer de la passada l'element fonamental i únic.

Cada any hi ha més participants, cada any creix l'interès i s'amplia el recorregut. En l'edició d'enguany, 182 animals i cavalls hi han participat; 460 carreters, genets i acompanyants han desfilat i més de 3300 persones han presenciat expectants els tres tombs.

3. Fonts de Consulta

- Pladevall i Font, Antoni. *Santa Eugènia de Berga, Història i vida d'un vell poble osonenc*, , 1997.
- <http://tonisseb.blogspot.com>
- Per a l'elaboració d'aquest informe s'ha utilitzat la memòria facilitada per l'Associació Els Tonis de Santa Eugènia de Berga.

Barcelona, 10 de novembre de 2010